

Мариана Георгиева
(В. Търново)

СЛУЧАИ НА
СЕМАНТИЧНА КОМПРЕСИЯ В
СИНТАКСИСА НА РАЗГОВОРНАТА РЕЧ

Диалогът има своето място в типологията на речевото общуване. Той е обект и на стилистиката, която го определя като функционална единица на книжовния ни език. Чистата лингвистика изучава структурата му като взаимодействие между модус и диктум, мотивирани от Ш. Бали в неговата "Обща лингвистика"¹. В родната лингвистична наука определен аспект в характеристиката на диалога представя проучването на Й. Маринова "Непълните изречения в репликите на диалога"².

Предмет на нашето съобщение са диалогичните реплики. В интерес на проучването е да се направи уточнението, че подходът е своеобразно пресичане на няколко направления в науката за езика. Имайки предвид становището на В. Г. Гак за изказването и ситуацията като негов референт, различаваме във всяко изказване комуникативно-modalна страна.³ Това естествено дава основание да се търсят характеристиките на изказването и чрез отношението на говорещия към ситуацията. В този план Гак определя като присъщи черти на изказването компресията, обусловена от комуникативно-информационната равностойност на събеседниците. Ориентировката за речевата ситуация мотивира съхраняването на излишното като елемент от цялото.

В настоящето проучване се изследва структурно-семантичната компресия в КРР според постановката на В. Г. Гак – "изпускане на свързващи елементи и на номинации"⁴.

В изказването като единица на синтаксиса на разговорната реч си взаимодействват абстрактната синтактична структура на

изречението със семантичната структура и актуалното членение на изказването, което си има вътрешна форма. Тя се създава в отделния комуникативен акт. Нейната относителност се мотивира от типологическите характеристики на разговорната реч въобще, например ролята на паралингвистиката, закона за езиковата икономия, който е особено актуален в тази функционална система. Отбелязваме, че във вътрешната форма се включват освен елементите на ситуацията и отношенията между тях.

Единството на микродиалога като единица изказване в разговорната реч се подкрепя и от Г. В. Колшански, който проучва логико-лингвистичната интеграция: "Изреченията/отговори съществуват заедно с въпроса. Като граматическа единица тези изречения образуват единство, чито части едновременно служат за образуване на две изречения".

Подобни становища дават право да се търси членението на диалога-изказване в минималната му форма, разбира се, на двете части модус – диктум.

Въпросно-отговорните миниединства, разглеждани в този аспект, са интересна илюстрация на структурно-семантичната компресия. Материалът, който наблюдаваме, е експеримент от архива на разговорната реч към Катедрата по български език при ВТУ. Примерите се класифицират по следния начин: въпросидиктуми, построени с пълнозначна дума: /*Как мѝна ф_поликлиниката*// – /*Ами х̀дих въф_фтора поликлиника*//; //*Бойче/ как мѝна днѐска*// – //*O_квò да ти кàжъ-как мѝна днὲска*//; //*Кажѝ нèшту за_свàдбата*// – //*Квò да _ти_кàжъ/ мнòгу хùбуу бèше*//. Наблюдаваните примери показват, че въпросът е диктум, което предполага модусен характер на отговора, за да се постигне единството изказване. Обаче примерите предлагат отговори отново диктум, в първия случай – //*Ами х̀дих ф_поликлиниката*//, но отсъства модусът, а това е неоспоримо отствие на свързвашо структурно звено, т.е. структурна компресия. При това дублирането на елементите на двата диктума даже показва и семна, номинативна компресия. Тя трябва да се разбира в отсъствието на модусния компонент, който по принцип е глагол за речева дейност: *казвам, говоря, отговарям*.

Семантиката на тази глаголна лексема изразява едновременно и модус, и отношение на съобщението към комуникацията. Налице е своеобразен семантичен синкретизъм.

Във втория случай отговорът представя модусно-диктумно построение, но диктумът повтаря диктума — въпрос, т. е. няма завършеноност на информационната перспектива: //Къде да ти кажъ как мина днеска/. Изказването е диктум — модус — диктум, но дублиран. Такова припокриване не представлява в семантичен, информативен план отговор, който да завърши комуникативното единство.

По-различно е положението в третия пример, където отговорът е модус — диктум, но диктумът /многу хубу беше/ не дублира диктума от въпроса //Как ѝ пешту за свадбата//.

Съществуват случаи, при които изказването-диалог е в модел диктум — диктум. Липсва модусът: //Ами ѝначе свадбата как мина// — //Многу хубу/, вместо //Многъ да ти кажъ/одговоръ, че мина многу хубу/. Тук липсват модусите и във въпроса, и в отговора като страни на единството. Обаче това не е само структурна компресия, защото в комуникативния акт влиза и отношението като елемент на информационната стойност въобще за речевата ситуация. Така стои съотношението и в примерите: //Ква музика ѝмаха/, //Музиката им беше военна/ обаче хубу б'аха ублечени музикантите//.

Може да се наблюдава семантична компресия и в друг вариант въпрос — модус: //Што/ забравила ли си// //Забравила съм//. Тук диктумът и в двете страни на диалогичното изказване отсъства, което е особено засилена степен на компресия — едновременно и семантично-словесна, и структурна. Срещу: //Как ѝ забравила ли си/, //Признавам/ че съм забравила//.

По-различни случаи на структурно-семантична компресия са примери, в които имаме въпрос-диктум/отговор-диктум, но интонационно построен въпрос, за разлика от горепосочените случаи на диктум/диктум, където имаме пълнозначна въпросителна дума. Тук диктумите са абсолютно идентични като синтаксис: //Уреди си болничния лист/, //Да/ уреди го//; //Масово// //Масово исподзване вече на апаратъ//; //И филмът//, //Филмът е фсънис фийчко това//.

Има друга група примери, при които въпросът е модус, а отговорът е диктум. Тук структурната компресия е самостоятелен, чист вид, не се съчетава със семантична, т.е. в информативно отношение няма непълноценност. Следователно, комуникативната

стойност на единицата изказване не се постига с паралингвистични средства: //Абе_квò знаеш тù//, //Разни рàботи/ подвечето гòтини//, а не //Знàйъ разни рàботи//. Или //Квò//, //Ужас/ не_вìждаш_ли// A_до_лàгеръ съ_десетѝна килумèтра//; //Н'аамаш/ нали// //Шò_ги_пухàрчъ//, вместо //Н'аамам/ защòто шъ_ги_пухàрчъ//.

Направените наблюдения дават основания да се категоризират разглежданите случаи в две групи според модалната наситеност: предметни (коммуниктивно пълноценни) и модални (коммуниктивно непълноценни), но в смисъл на фактологична, предметна семантика, защото в коммуникативния акт информацията е само със съдържание отношение на комуникантите към ситуацията (за втората група става въпрос).

В единствата на предметните диалози се включват диктуми, а структурните звена на модуса отсъстват, но това се придръжава със семантична компресия, представяна като отношение. В единствата на модусите има обмен на мнения, на отношения, но не на факти, т.е. вътрешната форма на изказването се състои само от отношения, без номинации. Тук е налице освен структурна компресия и семантична компресия.

Модалността в диалогичната реч се проявява с разнообразна интензивност. Логическите връзки между изреченията често не са експлицирани; те просто са компенсираны от компонентите на речевата ситуация при разговорната реч, а и от паралингвистичните средства.

ЛИТЕРАТУРА

¹ Б а л л и, Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. М., 1955.

² М а р и и о в а, Й. Непълните изречения в репликите на диалога. – Бълг. език, 1971, кн. 6, с. 523.

³ Г а к, В. Г. Высказывание и ситуация. – В: Сб. Проблемы структурной лингвистики. 1972. М., 1973, с. 359.

⁴ Пак там, с. 367.

⁵ К о л ш а п с к и й, Г. В. Логика и грамматика, М., 1965, с. 186.